

De ideologie onder de Amerikaanse Intelligent Design-beweging

Een studie naar de motieven van verzet
tegen de evolutietheorie

TAEDE A. SMEDES

Inleiding

Sinds het voorjaar van 2005 is *Intelligent Design* (hierna aangeduid als ID) ook in Nederland een veelbesproken onderwerp. ID-aanhangers huldigen de mening dat bepaalde biologische systemen (zoals levende wezens) een zodanige graad van complexiteit vertonen, dat ze onmogelijk stapsgewijs, zoals beschreven door Darwins evolutietheorie, tot stand kunnen zijn gekomen. Of anders gezegd: de door Darwin geëxpliciteerde mechanismen die het evolutieproces van levende wezens beschrijven of verklaren, zouden op zijn minst onvolledig en wellicht zelfs volledig onjuist zijn als het gaat om een adequate beschrijving van het ontstaan van ‘niet-reduceerbare’ (d.w.z. niet door stapsgewijze ontwikkeling ontstane) complexiteit. In plaats daarvan zouden dergelijke complexe systemen door een ‘intelligente Ontwerper’ gemaakt zijn. In Nederland wordt ID onder andere gepropageerd door de Delftse fysicus Cees Dekker, de VU-filosoof René van Woudenberg, en de systematisch theoloog Gijsbert van den Brink. De publicatie van een drietal bundels over de verhouding tussen geloof en natuurwetenschap — met als speerpunt de relatie tussen christelijk geloof en de evolutietheorie — houdt de discussie over ID warm.¹

¹ *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp? Over toeval en doelgerichtheid in de evolutie*, red. C. Dekker e.a., Kampen 2005; *En God beschikte een worm: Over schepping en evolutie*, red. C. Dekker e.a., Kampen 2006; *Omhoog*

kijken in platland: Over geloven in de wetenschap, red. C. Dekker e.a., Kampen 2007. Dekker heeft zich overigens in de loop van 2008 expliciet gedistantieerd van ID.

Uiteraard stuit ID op veel kritiek. Biologen vinden de notie van ID onzinnig en overbodig. ID wordt in discussies al gauw met creationisme gelijkgesteld. De berichtgeving in de media (kranten en TV) laat veelal een groot gebrek aan kennis over ID zien, vooral onder wetenschapsjournalisten. Veel uitlatingen in de pers zijn niet gebaseerd op kennis van ID, maar op vooroordelen en meningen. Dat evangelicale TV-prominenten als Andries Knevel ID klakkeloos omarmen, is koren op de molen van de critici. Een enkele keer werd zelfs geopperd dat Nederland het ‘Kansas van Europa’ zou worden als ID hier voet aan de wetenschappelijke grond zou krijgen. Nederlandse vertegenwoordigers van ID worden zo op een hoop gegoooid met Amerikaanse ID-aanhangers. Elders ben ik al op achtergronden van ID ingegaan en heb ik geprobeerd aan te geven wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen creationisme en ID, en ook in welk opzicht Nederlandse ID-sympathisanten verschillen van Amerikaanse ID-aanhangers.² In wat volgt, focus ik op de Amerikaanse ID-beweging. Ik zal in dit artikel niet ingaan op de vraag hoe de Amerikaanse ID-beweging zich verhoudt tot de Nederlandse.

De vraag is nu wat de essentie van ID is: natuurwetenschap of theologie? Ik meen dat ID geen van beide is, maar in eerste instantie gezien moet worden als een ideologie die zich bedient van religieuze en wetenschappelijke discoursen. Het punt dat ik in dit artikel wil maken, is dat de schermutselingen over de evolutietheorie epifenomenen zijn: de drijfveer onder de Amerikaanse ID-beweging is de verwezenlijking van een conservatief-christelijke morele visie die de westerse samenleving moet vernieuwen. Of, zoals de godsdienstfilosoof Gregory Peterson schrijft: ‘Wetenschap lijkt slechts een secundaire rol in de ID-literatuur te spelen. De primaire problemen zijn filosofisch en theologisch van aard. Sterker nog: ID lijkt precies dat te zijn waarvan het haar opponenten beschuldigt: een ideologische agenda die zich voor doet als wetenschap’.³ In dit artikel zal ik laten zien welke redenen er voor deze visie te geven zijn, door te kijken naar in evangelicaal-christelijke kringen zeer invloedrijke publicaties van een aantal prominente ID-aanhangers, zoals William Dembski, Phillip Johnson en Nancey Pearcey.

A

*Naturalisme, natuurwetenschap en de wetenschap
van Gods handelen*

Ik zal insteken op één van de meest prominente vertegenwoordigers van de Amerikaanse ID-beweging, de wiskundige en theoloog William Dembski. In zijn boek *Intelligent Design: The Bridge Between Science & Theology* stelt Dembski

² T. A. SMEDES, ‘“Intelligent Design”: Is het Wetenschap of Theologie? Achtergronden van een groeiende controverse’, *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 59 (2005) 106-123.

³ G. PETERSON, ‘The Intelligent-Design Movement: Science or Ideology?’, *Zygon: Journal of Religion & Science* 37 (2002) 22.

ski dat naturalisme de *default position* in onze westerse cultuur is. Naturalisme wordt door Dembski omschreven als de metafysische positie die beweert dat de natuur 'zelf-besloten' is.⁴ Volgens naturalisten moeten de oorzaken van alle empirische standen van zaken gezocht worden binnen het materiële universum. Voor een naturalist is God niet dood, maar simpelweg afwezig of irrelevant.⁵

Dembski's beschrijving van naturalisme is gelardeerd met theologisch-normatieve claims. Om een paar voorbeelden te noemen: naturalisme, gedefinieerd als de scheiding van God en wereld, is de essentie van de zondeval;⁶ naturalisme leidt onvermijdelijk tot idolatrie, een ontkenning van de Schepper en de verheffing van natuur tot iets wat boven de Schepper uitgaat;⁷ naturalisme is een ideologie die bestreden moet worden.⁸ Verder construeert Dembski een conflict tussen theïsme en naturalisme door te stellen dat voor theïsten naturalisme een onacceptabele metafysische positie is, omdat theïsten geloven dat God de wereld geschapen heeft en van moment tot moment in stand houdt door actief te handelen.⁹

Echter, als theïsten volgens Dembski beweren dat God actief in de werkelijkheid handelt, dan kan men toch redelijkerwijs vragen waar dan het empirisch bewijs blijft voor een dergelijke claim? Volgens Dembski kunnen noch theologie noch filosofie de vraag naar de bewijzen voor Gods handelen definitief beantwoorden, maar kunnen de natuurwetenschappen dat wel, mits die vrij zijn van naturalistische vooronderstellingen.¹⁰

Dembski benadrukt daarbij dat het hem er niet om gaat dat wetenschap open zou moeten staan voor 'bovennatuurlijke' oorzakelijkheid, want volgens Dembski is het contrast tussen 'natuurlijke' en 'bovennatuurlijke' oorzakelijkheid niet aan de orde. Het gaat om een contrast tussen 'natuurlijke' en 'intelligente' oorzakelijkheid. Alleen intelligente oorzaken zijn in staat om zinvolle (*meaningful*) verbanden in onze werkelijkheid tot stand te brengen.¹¹ De wind kan scrabbleblokjes over een bord blazen, maar alleen een intelligente oorzaak zoals een mens kan die blokjes zo neerleggen dat ze betekenisvolle woorden vormen.

Ofschoon ID volgens Dembski in staat is om het bestaan en de werkzaamheid van intelligente oorzaken empirisch vast te stellen, zal ze niet in staat zijn om de intelligente oorzaken *zelf* op te sporen. ID zal slechts in staat zijn de effecten van die oorzaken te onderzoeken en de 'informatiekanalen' (*information flow*) na te gaan. Effecten van de werkzaamheid van intelligente oorzaken zijn bijvoorbeeld niet-reduceerbare complexe systemen, systemen waarvan de complexiteit niet geleidelijk via mutatie en selectie tot stand kan zijn gekomen, maar waarvan we moeten concluderen dat er van doelbewust

4 W. A. DEMBSKI, *Intelligent Design: The Bridge Between Science & Theology*, Downers Grove 1999, 99.

5 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 103.

6 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 99.

7 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 101v.

8 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 103.

9 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 104.

10 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 105.

11 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 105.

ontwerp sprake is. Om het onderscheid tussen natuurlijke en intelligente oorzaken in de werkelijkheid te kunnen maken, ontwikkelt Dembski vervolgens een ingewikkeld statistisch apparaat, maar daarop zal ik hier niet verder ingaan.¹²

Ik wil in dit verband slechts benadrukken dat Dembski een theologisch probleem (namelijk de kwestie van de empirische inhoud van de theïstische bewering dat God in het universum handelt) meent te moeten benaderen door middel van de natuurwetenschappen. Dat is vanuit ons Europese perspectief—waarin veelal wordt uitgegaan van methodologische verschillen tussen natuur- en geesteswetenschappen—een nogal eigenaardige positie. Dembski veronderstelt daarmee een directe methodologische verbinding tussen theologie en (van naturalisme gezuiverde) natuurwetenschappen.

Waarom is dit punt van belang? Zoals ik verderop in dit artikel nog zal laten zien, is een van de drijfveren van de Amerikaanse ID-beweging dat in de westerse samenleving de theologie haar waarheidsaanspraken heeft moeten laten varen door de sterke invloed die van de naturalistische natuurwetenschappen op de samenleving uitgaat. Dembski's poging om een directe methodologische verbinding tussen natuurwetenschappen en theologie tot stand te brengen, heeft te maken met de wens om de rol te versterken van theologische waarheidsaanspraken in het publieke debat over met name de formulering van een morele visie op de samenleving. Daarmee komt de hele discussie over naturalisme en intelligente oorzaken in dienst te staan van een sociaal-culturele agenda om een conservatief-christelijke morele visie aan de westerse samenleving op te leggen. Ik zal nu verder ingaan op de connectie tussen natuurwetenschap en de samenleving, zoals Dembski die ziet.

B

Naturalisme, natuurwetenschap en de samenleving

Als ID het bij het juiste eind zou hebben dat er intelligente oorzaken in onze werkelijkheid werkzaam zijn, dan zouden de effecten van die oorzaken overal in de natuur te vinden moeten zijn. Als intelligente oorzaken werkelijk in ons heelal werkzaam zijn, dan zouden ze bijvoorbeeld ook effecten op de structuur van het heelal als geheel moeten hebben. Zo zouden bijvoorbeeld de zogenaamde 'antropische principes' voor ID-aanhangers een belangrijk

¹² Zie hiervoor: W. A. DEMBSKI, *The Design Inference: Eliminating Chance through Small Probabilities*, Cambridge 1998, en W. A. DEMBSKI, *No Free Lunch: Why Specified Complexity Cannot Be Purchased without Intelligence*, Lanham 2002. Deze twee boeken zijn behoorlijk technisch van aard. In zijn

overige boeken bespreekt hij zijn 'explanatory filter' met minder technische terminologie. Dembski's 'explanatory filter' is fel bekritiseerd door B. FITELSON e. a., 'How Not to Detect Design—Critical Notice: William A. Dembski, *The Design Inference*', *Philosophy of Science* 66 (1999) 472-488.

argument kunnen zijn voor hun ideeën. Antropische principes geven uitdrukking aan het feit dat ons heelal een bepaalde ‘fijn-afstelling’ lijkt te vertonen die op koolstof gebaseerd leven mogelijk maakt. Als bepaalde natuurconstanten in het heelal net iets anders afgesteld waren geweest, zouden wij er niet geweest zijn.¹³ Kosmologen worstelen met verklaringen voor die fijnafstelling van het heelal. Vanuit het perspectief van ID zouden intelligente oorzaken hier een verklaring voor bieden. Opvallend is echter dat Dembski hier met geen woord over rept en dat ook elders in Engelstalige ID-boeken amper referenties naar antropische principes te vinden zijn.¹⁴ Dembski en andere Amerikaanse ID-aanhangers richten hun focus uitsluitend op Darwins evolutietheorie. Vanwaar die vernauwde focus?

Opnieuw heeft het te maken met de kwestie van naturalisme in de wetenschap. Dembski meent dat de natuurwetenschap in de westerse cultuur op dit moment wordt gezien als de enige universeel-geldige vorm van kennis. Natuurwetenschap is een determinerende factor voor het wereldbeeld van een samenleving, zo concludeert Dembski. Wetenschap bepaalt hoe mensen over bepaalde zaken denken en hoe ze met de werkelijkheid omgaan.

Nu is ‘methodologisch naturalisme’ — de aanname dat oorzaken van bepaalde standen van zaken in de werkelijkheid worden gezocht, dus binnen de verzameling van binnenwereldlijke oorzaken — een cruciaal onderdeel van de huidige wetenschappelijke werkelijkheidsopvatting. Weliswaar gaat het hier om een methodologische veronderstelling, maar omdat de natuurwetenschappen een determinerende factor voor de wereldbeschouwing (of ‘metafysica’) van de westerse samenleving zijn geworden, vindt er volgens Dembski een beïnvloeding plaats, namelijk dat het methodologisch naturalisme van de natuurwetenschappen leidt tot metafysisch naturalisme, ofwel tot het atheïsme en secularisme dat de westerse samenleving karakteriseert.¹⁵ Dembski ziet dus een *causale relatie* tussen het methodologisch naturalisme van de natuurwetenschappen en atheïsme en secularisme in de samenleving.

Dembski suggereert daarmee dat atheïsme en secularisme in de westerse samenleving een probleem zijn. De oplossing voor dit probleem ziet Dembski

13 Zie bijvoorbeeld de artikelen van Davies, Craig, Collins en McCrew *et al.*, in: *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science*, ed. N. Manson, London/New York 2003, en P. DAVIES, *The Goldilocks Enigma: Why is the Universe Just Right for Life?*, London 2006.

14 Dembski refereert er heel kort aan in zijn *No Free Lunch*, 144 en 210, maar gaat er verder totaal niet op in. Ook de grondlegger van de ID-beweging, de jurist Phillip Johnson, noemt de kosmische *finetuning*, maar wil er niet op ingaan ‘because this is not the kind of design

that threatens biological evolution’, zie P.E. JOHNSON, *The Wedge of Truth: Splitting the Foundations of Naturalism*, Downers Grove 2000, 49. Pearcey noemt de antropische coincidenties kort in N.R. PEARCEY, *Total Truth: Liberating Christianity from Its Cultural Captivity*, Wheaton 2004, 188-191. Antropische principes als *design*-argumenten in de kosmologie komen wel uitgebreid aan de orde in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?*, red. Dekker e.a., zie vooral 173-205.

15 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 118v.

gelegen in het bestrijden van het methodologisch naturalisme van de wetenschap. Dembski meent namelijk dat, wanneer het methodologisch naturalisme uit de natuurwetenschappen is verdwenen, dit na verloop van tijd zal leiden tot veranderingen in het wereldbeeld van de samenleving ten gunste van het christelijk geloof, inclusief de intellectuele status van de theologie en de christelijke ethiek.

C

Wetenschap en godsdienst: feiten vs. waarden?

Het mag zo zijn dat ID-aanhangers zoals Dembski menen dat natuurwetenschap niet moreel neutraal is, maar wat heeft dat met de hetze tegen de evolutietheorie te maken? Om dit verband zo duidelijk mogelijk te maken, wend ik me tot een andere ID-aanhanger: Nancey Pearcey, *fellow* bij het *Discovery Institute* (de denktank en financier van de ID-beweging) en een studente van Francis Schaeffer (de grote inspirator van het Amerikaanse *dominionism*).¹⁶ Pearcey schrijft:

De redenering is dat als darwinisme waar is in de biologie, het dan ook ieder aspect van menselijk gedrag moet verklaren. Sommigen zeggen zelfs dat we een tijdperk van 'Universeel Darwinisme' binnentreden wanneer het zich zal uitbreiden tot een overkoepelend, allesomvattend wereldbeeld (*worldview*).¹⁷

Merk op dat Pearcey hier niet spreekt van de 'evolutietheorie', maar over *darwinisme*, alsof het een filosofische leer of metafysica betrof in plaats van een wetenschappelijke theorie.¹⁸ En inderdaad geeft het retorisch gebruik van deze term precies de wijze weer waarop ID de evolutietheorie beziet: als een leer, een metafysisch systeem, en niet als wetenschap.

¹⁶ Schaeffer was een evangelicale en omstreden politieke activist, die zich vooral heeft ingezet tegen abortus. Zijn naam (en ook die van zijn zoon Franky) worden nogal eens in verband gebracht met de aanslagen op abortusklinieken in de Verenigde Staten. Schaeffer is de grondlegger van het Amerikaanse 'dominionism', dat stelt dat christenen door de Bijbel gelegitimeerd zijn om alle seculiere posities te bezetten (en dus actief deel te nemen aan politiek) tot de wederkomst van Christus. Schaeffer riep actief op tot burgerlijke ongehoorzaamheid onder christenen. Zie S. DIAMOND, *Roads to Dominion: Right-Wing Movements and Political Power in the United States*, New York/London 1995, vooral 246v.

¹⁷ N. R. PEARCEY, 'Darwin Meets the Berens-

tain Bears: Evolution as a Total Worldview', in: *Uncommon Dissent: Intellectuals Who Find Darwinism Unconvincing*, ed. W.A. Dembski, Wilmington 2004, 53-73, hier 55.

¹⁸ De wetenschapshistoricus Thomas Junker en de bioloog Uwe Hossfeld schrijven in T. JUNKER/U. HOSSFELD, *Die Entdeckung der Evolution: Ein revolutionäre Theorie und ihre Geschichte*, Darmstadt 2001, 106v., dat het begrip 'darwinisme' al vanaf 1860 gebruikt wordt, maar dat er veel verschillende typen van evolutietheorieën mee worden aangeduid, en dat de betekenis van het begrip vooral afhangt van degene die het gebruikt. Het element dat de verschillende opvattingen van 'darwinisme' verbindt, is de verwijzing naar bepaalde theoretische elementen die Darwin

Pearcey meent dat het darwinisme in de huidige samenleving het alomvattende kader is geworden van waaruit ethiek, religie en politiek worden benaderd. Het darwinistische verklaringsmodel functioneert daarbij vaak als legitimatie voor bepaalde uitwassen van menselijke gedragingen. Ter illustratie noemt ze een aantal op darwinistische vooronderstellingen geschoeide boeken, waarin verkrachting en infanticide beschreven worden als evolutionaire strategieën, en waarbij ze suggereert dat die evolutionaire strategieën als rechtvaardigingen gelden voor verkrachting en infanticide.¹⁹ Met andere woorden, darwinistische verklaringen voor menselijk gedrag leiden volgens Pearcey tot 'morally outrageous conclusions'.²⁰ Pearcey is niet de enige die zo argumenteert. De jurist en geestelijk vader van de ID-beweging Phillip Johnson verzet zich eveneens tegen evolutionaire verklaringen van menselijk gedrag en beargumenteert dit door middel van een *slippery slope* argument:

Het belangrijke punt is niet de conclusie die wetenschappelijke materialisten vandaag trekken, maar de conclusie die ze morgen zullen trekken op grond van de logica die ze vandaag impliceren. [...] Vandaag zullen evolutionaire psychologen zeggen dat het vermoorden van kinderen fout is, maar [...] morgen zullen ze zeggen dat de punten die ze gisteren gemaakt hebben, laten zien dat infanticide helemaal niet fout is.²¹

De kwestie is nu, zegt Pearcey, dat de evolutionaire en antichristelijke normen en waarden die in darwinistische verklaringsmodellen besloten liggen, het wereldbeeld van de Amerikaanse samenleving binnensluipen, zoals de Amerikaanse intellectuele geschiedenis laat zien. Ze verwijst daarbij naar John Dewey, William James, Charles Sanders Peirce en anderen die in Pearceys visie vanuit darwinistisch-geïnspireerde principes het denken over filosofie, theologie, recht en onderwijs — en daarmee de sociale structuur van de Amerikaanse samenleving als geheel — diepgaand beïnvloed hebben.²²

in zijn *Origin of Species* en latere werken beschreven had, vooral het idee van natuurlijke selectie. De schrijvers concluderen ten slotte dat het bij 'darwinisme' niet gaat 'um eine einheitliche, eng begrenzte Theorie, sondern um ein Geflecht aus verschiedenen theoretischen und empirischen Elementen. *Er ist vor allem nicht mit der Evolutionstheorie identisch*' (109, cursief toegevoegd, T.S.). Veel biologen distantiëren zich dan ook van het gebruik van het woord 'darwinisme', omdat die term gemakkelijk de suggestie wekt dat het om een levensbeschouwing gaat. Toch zijn er ook biologen die de term wel gewoon zijn blijven gebruiken, zoals de bioloog Ernst Mayr, zie E. MAYR, *One Long Argument: Charles Darwin and the Genesis of Modern Evolutionary*

Thought, Cambridge MA 1991, 90-107, waarin hij negen interpretaties van de term 'darwinisme' de revue laat passeren. Zie ook E. MAYR, *What Makes Biology Unique?: Considerations on the Autonomy of a Scientific Discipline*, Cambridge 2004, 117-131.

19 PEARCEY, 'Darwin meets the Berenstain Bears', 56v.; zie ook JOHNSON, *The Wedge of Truth*, 111v., die infanticide als voorbeeld beschrijft.

20 PEARCEY, *Total Truth*, 216.

21 JOHNSON, *The Wedge of Truth*, 115.

22 PEARCEY, *Total Truth*, 63-68. Zie ook P. E. JOHNSON, *Reason in the Balance: The Case Against Naturalism in Science, Law & Education*, Downers Grove 1995.

Dat het darwinistische verklaringmodel zo populair is, komt omdat ‘het voor veel mensen een moraliteit belooft die gefundeerd is in de stevige grondvesten van wetenschap in plaats van in de mythes van religie’.²³ Het debat over de evolutietheorie gaat derhalve ‘niet alleen over wetenschappelijke feiten maar over conflicterende wereldbeschouwingen (*worldviews*) — de mentale kaarten die we gebruiken om door de wereld te navigeren’.²⁴ De hetze van ID ten aanzien van de evolutietheorie komt dus voort uit de visie van ID-aanhangers dat de evolutietheorie niet zozeer een theorie, maar veeleer een maatschappelijke ideologie is die het mensbeeld en daarmee de waarden en normen van een samenleving negatief beïnvloedt.

Een van de wortels van de controverse tussen ID en de evolutietheorie is dus een verschil in opvatting over de ‘wetenschappelijkheid’ van de huidige natuurwetenschappen, met name van de evolutiebiologie. Zoals Phillip Johnson schrijft, kent het huidige beeld van wetenschap twee aspecten. Enerzijds menen verdedigers van de natuurwetenschappers (die Johnson *modernists* noemt) dat de wetenschap slechts ‘onpartijdige feitenvinding’ is, ‘de objectieve en onbevooroordeelde weg van bewijsmateriaal. Wetenschap vertrouwt in dat opzicht op zorgvuldige waarnemingen, berekeningen, en, bovenal, op herhaalbare experimenten’.²⁵ Anderzijds, zo zegt Johnson, identificeren modernisten wetenschap met ‘naturalistische filosofie’:

In dat geval is wetenschap gecommiteerd aan het vinden en ondersteunen van naturalistische verklaringen voor iedere gebeurtenis — *ongeacht de feiten*. Een dergelijke wetenschap is niet vrij van vooroordelen. Integendeel, zij wordt *gedefinieerd* door een vooroordeel. Het vooroordeel is dat alle fenomenen uiteindelijk verklaard kunnen worden in termen van zuiver natuurlijke oorzaken, dat wil zeggen onintelligente oorzaken.²⁶

Pure wetenschap in de eerste zin (‘onpartijdige feitenvinding’) bestaat volgens ID-aanhangers vandaag de dag niet meer. De huidige natuurwetenschap heeft in de visie van ID een sterke metafysische, normatieve en ideologische component in de vorm van het methodologisch naturalisme. Om opnieuw zuivere wetenschap te verkrijgen, zo meent Dembski, moet het methodologisch naturalisme worden afgezworen.²⁷ Dembski suggereert daarmee op zijn minst dat ID een voorbeeld van pure wetenschap is, omdat ID niet beperkt wordt door naturalistische vooronderstellingen.²⁸

23 PEARCEY, *Total Truth*, 216.

24 PEARCEY, *Total Truth*, 221.

25 JOHNSON, *The Wedge of Truth*, 14.

26 JOHNSON, *The Wedge of Truth*, 14.

27 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 119v.

28 Zie ook W.A. DEMBSKI, *The Design Revolution: Answering the Toughest Questions About*

Intelligent Design, Downers Grove 2004, 269-274, waarin hij ID voorstelt als ‘a new kind of science’, en zie p. 210, waar Dembski suggereert dat de huidige evolutietheorie een pseudotheorie is, en waar hij profeteert dat ‘the evidence for intelligent design in biology is destined to grow ever stronger’.

Toch is de argumentatie van ID-aanhangers als Pearcy en Johnson eigenaardig, want hoe zit het dan met het onderscheid tussen ‘feiten’ (*facts*) en ‘waarden’ (*values*) zoals dat door veel filosofen en ethici wordt gemaakt? Natuurwetenschap houdt zich bezig met *facts*, godsdienst met *values*, zo meende bijvoorbeeld de bioloog Stephen Jay Gould.²⁹ Echter, Pearcy verwijst met instemming naar een aantal auteurs die dit onderscheid ter discussie stellen met het argument dat dit onderscheid *zelf* niet neutraal is. Feiten worden immers over het algemeen veel hoger aangeslagen dan waarden. Iets een ‘feit’ noemen impliceert al een bepaalde waardering. Wanneer natuurwetenschap zich met feiten bezighoudt en religie en ethiek zich met waarden bezighouden, dan impliceert dit volgens Pearcy dat religie wordt gereduceerd tot subjectieve overtuigingen, verlangens en vooroordelen.³⁰ Het onderscheid tussen *facts* en *values* is volgens ID-aanhangers niets anders dan een retorisch *public relations* instrument in dienst van atheïstische wetenschappers om de intellectuele autoriteit van hun positie te verdedigen ten koste van religieuze overtuigingen, die in dat geval tot subjectieve, persoonsgebonden ideeën worden gereduceerd.

Wat ziet Pearcy dan als oplossing? Ze schrijft: ‘Om de plaats aan de tafel van het publieke debat te heroveren moeten christenen een manier vinden om de dichotomie tussen publiek en privaat, feit en waarde, seculier en heilig te overstijgen. We moeten het evangelie van haar culturele gevangenschap bevrijden, en haar status van publieke waarheid herstellen.’³¹ We zien hier de invloed van Schaeffers *dominionism* naar voren komen. Pearcy wil dat het christelijk geloof weer invloed krijgt in en op de publieke sfeer, en daarvoor is het nodig dat christelijke theologie weer haar status van objectieve kennis terugkrijgt. Zolang als de *fact/value distinction* gehandhaaft blijft,

Hebben we niets meer bij te dragen dan nog een irrationele *upper-story* ervaring — “waar voor mij” maar niet universeel, objectief waar. We moeten blijven volharden in het presenteren van het christendom als een omvattend, unificerend wereldbeeld dat alle aspecten van het leven en de werkelijkheid aanspreekt. Het is niet slechts religieuze waarheid, maar totale waarheid.³²

En het is precies op dit punt dat ID als strategische invalshoek ter sprake komt:

Daarom is het debat over Darwin en Intelligent Design zo belangrijk. Door het onthullen van bewijs dat natuurlijke fenomenen het best verklaard kunnen worden door Intelligentie, Geest, en Doel, knoopt de theorie van

²⁹ S. J. GOULD, *Rocks of Ages: Science and Religion in the Fullness of Life*, New York 1999.

³⁰ PEARCEY, ‘Darwin Meets the Berenstain Bears’, 71v.

³¹ PEARCEY, *Total Truth*, 22.

³² PEARCEY, *Total Truth*, 111.

Intelligent Design religie opnieuw aan het domein van publieke kennis. Het haalt het christendom uit de sfeer van non-cognitieve *waarde* en herstelt het tot het domein van objectief *feit*, zodat het opnieuw een plaats kan krijgen aan de tafel van het publieke discours. Alleen als we het christendom willen herstellen tot de status van echte kennis, zullen we in staat zijn om effectief de “cognitieve oorlog” aan te gaan die aan de wortel ligt van de hedendaagse cultuurstrijd.³³

Om die plaats in het publieke debat te heroveren, moeten theologen strategisch te werk gaan: ‘Het is noodzakelijk dat we tot filosofen in de taal van de filosofie spreken, en tot de wetenschapper in de taal van de wetenschap’.³⁴ Precies dit laatste is de strategie die de ID-beweging zich eigen heeft gemaakt.

ID is dus het tegengif tegen atheïsme en secularisme in de samenleving die in de ogen van ID-aanhangers gepropageerd worden door de atheïstisch-darwinistische natuurwetenschappelijke elite. ID wil godsdienst en theologie opnieuw een respectabele plaats geven in het publieke debat, door het christelijk geloof buiten het gebied van waarden en normen en binnen de sfeer van feitelijke (empirische) claims te plaatsen. Theologie krijgt daarmee minimaal dezelfde status als natuurwetenschap, omdat ze zich met dezelfde empirische werkelijkheid bezighoudt. Bovendien is het christelijk geloof ook meer dan natuurwetenschap, omdat juist het geloof zich ook met normen en waarden bezighoudt — een gebied waar natuurwetenschap niets over heeft te zeggen: theologie opnieuw als koningin der wetenschappen, met bovendien een nieuw (evangelicaal-christelijk) moreel kader voor de samenleving.

D

Intelligent Design als ideologie

De theoloog Gregory Peterson schrijft:

Er is niets mis met ideologische of filosofische agenda’s, althans in principe. Sterker nog, velen zouden de bezorgdheid van ID’ers over naturalisme als een wereldbeeld delen. Veel wetenschappers zijn het erover eens dat de oorsprong van leven, op zijn minst, ongelooflijk verwarrend is. Echter, wanneer een ideologie zich voordoeft als iets anders, dan krijgt het een bedrieglijke aard.³⁵

33 PEARCEY, ‘Darwin Meets the Berenstain Bears’, 72v.

35 PETERSON, ‘The Intelligent-Design Movement’, 22.

34 PEARCEY, *Total Truth*, 149.

Dit noopt ons tot het stellen van de vraag: Waar gaat het werkelijk om in ID? Dembski zegt:

183

Intelligent design is drie dingen: een wetenschappelijk onderzoeksprogramma dat de effecten van intelligente oorzaken onderzoekt; een intellectuele beweging die darwinisme en haar naturalistische erfenis uitdaagt, en een wijze om Gods handelen te begrijpen.³⁶

Vanuit het voorgaande zien we nu hoe deze drie aspecten uitzonderlijk nauw met elkaar samenhangen en zijn ingebed in een visie op hoe wetenschap, godsdienst en de Amerikaanse samenleving zich tot elkaar zouden moeten verhouden. ID-aanhangers beweren zelf dat de discussie over de evolutietheorie draait om wetenschap en de interpretatie van wetenschappelijke gegevens, alsof het een zuiver intern-wetenschappelijke discussie betreft. Op grond van het voorgaande meen ik echter te moeten concluderen dat de 'wetenschap' van ID wordt gebruikt als een retorisch instrument in de Amerikaanse *culture wars* tussen conservatieven en liberalen die sinds 1980 in Amerika aan de gang zijn, en waarin het gaat om onderwerpen als euthanasie, abortus, homohuwelijk en gezinswaarden en opvoedingsidealen.³⁷

Uiteindelijk gaat het bij ID om een strijd tussen mens- en wereldbeelden. Daarbij wordt benadrukt dat ID compatibel is met het christelijke scheppingsverhaal als verklaring voor de oorsprong van leven; het gaat om de *origins of life*. Phillip Johnson schrijft: 'Wanneer we willen weten hoe we ons leven behoren te leven en hoe we ons verhouden tot onze mede-schepselen, dan is het goed om te beginnen met kennis over hoe en waarom we zijn ontstaan (*knowledge about how and why we came into existence*)'.³⁸ En Nancy Pearcey schrijft:

Onze visie op oorsprongen vormt ons begrip van ethiek, recht, onderwijs—en ja, zelfs seksualiteit. Als ons leven op aarde het product is van blinde, doellose natuurlijke oorzaken, dan is ons eigen leven een kosmisch toeval. Er is [dan] geen bron van transcendente morele richtlijnen, geen unieke waardigheid voor menselijk leven. Aan de andere kant, als leven het product is van voorzienigheid [*foresight*] en ontwerp, dan zijn jij en ik bedoeld om hier te zijn. In Gods openbaring hebben we een solide basis voor moraliteit, doelmatigheid en waardigheid.³⁹

De tactiek van sommige ID-aanhangers is dat ID een wetenschappelijke theorie is die het *feit* dat God de wereld geschapen heeft empirisch vast kan stel-

36 DEMBSKI, *Intelligent Design*, 13.

37 J.D. HUNTER, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York 1991.

38 JOHNSON, *Reason in the Balance*, 12.

39 N.R. PEARCEY, 'Design and Discriminating Public: Gaining a Hearing from Ordinary People', in: *Signs of Intelligence: Understanding Intelligent Design*, ed. W.A. Dembski/J.M. Kusiner, Grand Rapids 2001, 45.

len. Als dat feit eenmaal door de wetenschappelijke gemeenschap zal zijn geaccepteerd, en de christelijke theologie haar intellectuele integriteit opnieuw heeft verworven, dan zal, vanwege de causale verbinding tussen wetenschap en wereldbeeld, dat feit langzaam doordringen tot de samenleving. Vervolgens kan een beroep op de Bijbel — als kennisbron van de theologie — worden gedaan om aan te geven wat de normatieve consequenties zijn van het feit dat God de wereld geschapen heeft, hoe God de wereld (vanuit evangelicaal-christelijk perspectief) bedoeld heeft, en hoe de menselijke zonde mens, samenleving en wereld perverteert. Of, zoals het wordt verwoord in een artikel over de verwerpelijkheid van het homohuwelijk:

De missie van conservatieven op dit punt in de geschiedenis is om een levensstijl, filosofie en wereldbeeld van *intelligent design* te ontwikkelen. Iedere kwestie in de cultuurstrijd hangt af van de vraag of de mens een ingeboren natuur heeft en of de natuur een ontwerp van een Schepper is. Individuele levens en families toegewijd aan hun ware natuur en bestemming zijn het fundament van de vernieuwing van een gemeenschap, de cultuur en de natie. Gemeenschappen van ontwerp kunnen de cultuurstrijd winnen, met Gods hulp, en Amerika naar haar glorieuze bestemming brengen zoals vastgelegd in de eeuwige raadsbesluiten.⁴⁰

E

*Een sociaal-culturele agenda voor een nieuwe eeuw:
het Wedge-document*

Dat ID een ideologische strategie heeft, werd voor velen zonneklaar toen vanaf 1999 plotseling een document op internet opdook dat het *Wedge*-document genoemd werd.⁴¹ De titel van het document is afkomstig van Phillip Johnson, die de *Wedge* ('wig') als volgt omschrijft:

The Wedge [...] is een informele beweging van gelijkgezinde denkers waarin ik een leidende rol heb genomen. Onze strategie is om een dunne kant van onze Wig te drijven in de kieren van de stam van het naturalisme door lang genegeerde vragen aan het oppervlak te brengen en te introdu-

⁴⁰ F. HUTCHISON, 'Intelligent Design vs. Gay Marriage', <www.renewamerica.us/analyses/050915hutchison.htm>.

⁴¹ Het document is bijvoorbeeld te vinden op: <www.antievolution.org/features/wedge.htm>. Zie voor achtergronden van de *Wedge*-discussie: B. FORREST/P. R. GROSS, *Creationism's Trojan Horse: The Wedge of Intelligent Design*, Oxford 2004; B. FORREST, 'The Wedge at Work: How Intelligent Design Creationism

Is Wedging Its Way into the Cultural and Academic Mainstream', <www.infidels.org/library/modern/barbara_forrest/wedge.htm>; J. BLANTON, 'Creationism's Wedge Project', *The North Texas Skeptic* 18 (2004) 1-5, ook te vinden op: <www.ntskeptics.org/2004/2004august/august2004.htm>; J. STILL, 'Discovery Institute's "Wedge Project" Circulates Online', <www.infidels.org/secular_web/feature/1999/wedge.html>.

ceren in het publieke debat. [...] Als we de juiste vragen stellen na een lange periode waarin die vragen onderdrukt werden, dan kunnen nieuwe wegen van onderzoek voorgesteld worden, en het denken gaat dan in nieuwe richtingen verder. Een nieuwe verzameling van onderzoek en geleerdheid zal geleidelijk ontstaan, en uiteindelijk zullen aanhangers van het oude dogma achtergelaten worden, niet in staat om de vragen te begrijpen die plotseling te belangrijk zijn geworden om te negeren.⁴²

Volgens de websites waarop het document verscheen, was het *Wedge*-document, met als titel *The Wedge Project*, afkomstig uit het in 1996 opgerichte *Center for the Renewal of Science & Culture* (CRSC), dat een onderdeel was van het *Discovery Institute*.⁴³ *The Wedge Project* bleek een strategisch plan te zijn dat beschrijft hoe ID in een periode van vijf tot twintig jaar geëvolueerd moest zijn van wetenschappelijk onderzoeksprogramma tot een vernieuwende culturele beweging. De citaten die volgen, zijn afkomstig uit het document dat op zeer veel plaatsen op het internet te vinden is.

De strategie is opgebouwd uit drie fasen, van [1] 'scientific research, writing & publication', via [2] 'publicity & opinion-making' naar [3] 'cultural confrontation & renewal'. Over ID wordt gezegd: 'Designtheorie belooft de verstikkende dominantie van een materialistisch wereldbeeld om te keren, en haar te vervangen door een wetenschap die consonant is met christelijke en theïstische overtuigingen'. Hier wordt ID dus duidelijk in dienst gesteld van een religieus geïnspireerde ideologie die de Amerikaanse cultuur wil hervormen, met als uitgangspunt (de eerste zin van *The Wedge Strategy*) 'dat mensen geschapen zijn naar het beeld Gods'.

Het gevoeligen maken van de cultuur voor de ideeën van het *Discovery Institute* gebeurt vanaf fase 2, waarin wordt geprobeerd om de media te mobiliseren, evenals 'leiders van denktanks, wetenschappers en academici, overheidsfunctionarissen, *talk show hosts*, presidenten van *colleges* en seminaries, toekomstig talent en mogelijke academische bondgenoten'. Er wordt gesproken van een 'directe confrontatie met voorstanders van de materialistische wetenschap' (denk hierbij aan Dawkins en Dennett), en van 'mogelijke juridische bijstand in antwoord op verzet tegen de integratie van ontwerptheorie in het wetenschappelijke curriculum van openbare scholen'. Dat laatste — verlening van financiële en juridische steun om ID in het schoolcurriculum in te voeren — werd realiteit tijdens de beruchte Dover-rechtszaak van eind 2005. Het ultieme doel ligt twintig jaar vooruit: 'Dat designtheorie ons religieuze, culturele, morele en politieke leven doordringt'.

In de derde fase zouden ook de geesteswetenschappen aangesproken worden: 'we zullen beginnen met het bespreken van de specifieke sociale consequenties van materialisme en de darwinistische theorie die dit materialisme

42 JOHNSON, *The Wedge of Truth*, 14v.

43 In 2002 werd het CRSC omgedoopt tot *The Center for Science & Culture*.

in de wetenschappen ondersteunt'. Ook deze fase lijkt al aangebroken. Een van de strategieën die ID-aanhangers momenteel gebruiken om de evolutietheorie in diskrediet te brengen, is gebruik maken van het zogenaamde *argumentum* (of *reductio*) *ad nazium*, soms ook *argumentum* (of *reductio*) *ad Hitlerum* genoemd. Dit argument is een versie van het *guilty by association* argument, waarbij de evolutietheorie immoreel wordt verklaard doordat een historisch-causaal verband wordt gelegd tussen Darwins evolutietheorie en Hitlers rassen­theorie. Een voorbeeld hiervan is het door het *Discovery Institute* gefinancierde historische onderzoek van Richard Weikart, met de omnieuze titel *From Darwin to Hitler*.⁴⁴ Een ander voorbeeld is te vinden in een bestseller van de evangelicale theologen Norman Geisler en Frank Turek:

Adolf Hitler gebruikte Darwins theorie als filosofische legitimatie van de Holocaust. [...] Hitler doet hier wat veel darwinisten ook doen: hij verpersoonlijkt de natuur door haar een eigen wil toe te schrijven. [...] Maar zijn voornaamste punt is dat er superieure en inferieure rassen zijn, en de Joden, in zijn ogen een inferieur ras, hebben geen recht om voort te bestaan als zij niet vechten. Met andere woorden, racisme en volkerenmoord is de logische uitwerking van het darwinisme. Daar staat tegenover dat liefde en zelfopoffering de logische uitwerking is van het christelijk geloof. Ideeën hebben consequenties. [...] Hoe gruwelijk dit ook klinkt — verstandelijk gehandicapte mensen gebruiken als laboratoriumratten of voedsel — darwinisten kunnen zich niet beroepen op morele gronden die ons van deze huiveringwekkende gedachten moeten afhouden. De experimenten die door nazi's werden uitgevoerd, kunnen niet veroordeeld worden door darwinisten, want in een darwinistisch universum is er geen objectieve morele standaard.⁴⁵

44 R. WEIKART, *From Darwin to Hitler: Evolutionary Ethics, Eugenics, and Racism in Germany*, New York 2004. Het onderzoek van Weikart is omstreden. Zie ook de zeer kritische recensie van A. TAYLOR ALLEN, *The Journal of Modern History* 78 (2006) 255-257. Zij beschrijft Weikarts argumentatiestrategie als volgt: 'All Darwinian thinkers advocated the violation of the "right to life" through measures such as birth control, abortion, voluntary and compulsory "euthanasia", voluntary and compulsory sterilization, infanticide, and genocide. And all Darwinian thought led inevitably to Auschwitz' (256). Allen concludeert: 'This picture of the Holocaust as the outcome of a 'culture war' between religion and science leads to serious distortions on both sides. [...] Neither religion nor science is well served by this oversimplified view of their complex history' (257).

45 N.L. GEISLER/F. TUREK, *I Don't Have Enough Faith to Be an Atheist*, Wheaton 2004, 189v., Nederlandse vertaling: *Ik heb te weinig geloof om een atheïst te zijn*, Amsterdam 2006, 237v., 239. De Nederlandse vertaling wordt door de Nederlandse ID-sympathisant Cees Dekker op de achterflap hoog aangeprezen. Tijdens een persoonlijk gesprek, waarin ik Dekker confronteerde met het Nazi-argument dat Geisler en Turek presenteren, zei Dekker zich volledig in hun argument en in de historische analyse van Weikart te kunnen vinden. Een ander voorbeeld is N. GEISLER, *Creation & The Courts: Eighty Years of Conflict in the Classroom and the Courtroom*, Wheaton 2007, 33; B. WIKER, *Moral Darwinism: How We Became Hedonists*, Downers Grove 2002. Zie voor verdere analyses ook *Kreationismus in Deutschland: Fakten und Analysen*, Hg. U. Kutschera, Berlin 2007, 265-267, en

Het lijkt alsof de ID-beweging de geschiedschrijving pogt te beïnvloeden; veel historici staan uiterst sceptisch jegens dergelijke grote verhalen die een directe link tussen de evolutietheorie en de Holocaust suggereren. Bovendien wordt deze ID-geschiedschrijving overgenomen door andere creatio-nistische groeperingen, zoals bijvoorbeeld door de Turkse moslimcreatio-nist Harun Yahya in diens boek *Het bedrog van de evolutieleer*.⁴⁶

Het spreekt vanzelf dat in eerste instantie het *Wedge*-document door ID-aanhangers als een *hoax* werd aangemerkt. Het suggereert immers groot-scheepse manipulatie van de Amerikaanse samenleving; het lijkt op een ge-fabriceerde samenzweringstheorie om de gevestigde orde in Amerika omver te werpen. Uiteindelijk echter erkende de CRSC *Senior Fellow* en *Director of Program Development* Jay Wesley Richards dat het document authentiek was. Het document wordt ook op de website van het *Discovery Institute* erkend als authentiek, maar er wordt relativerend bij vermeld: 'So What?'.⁴⁷ Wie het *Wedge*-document doorneemt, zal wellicht gefraspeerd worden door de grote hoeveelheid doelen die nu reeds gehaald zijn. Juist door de grote hoeveelheid negatieve publiciteit voor ID is het gelukt om de ID-beweging breed voor het voetlicht te brengen, niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook in Europa.

Besluit

Puntsgewijs zal ik het voorgaande samenvatten:

- 1 De Amerikaanse ID-beweging heeft haar wortels in een fundamentele morele onvrede van evangelicale en conservatieve christenen met een aantal elementen van de moderne westerse samenleving, zoals abortus, euthanasie, vrije seks en het homohuwelijk.
- 2 ID localiseert de oorzaak van deze morele 'uitwassen' enerzijds in het mens- en wereldbeeld dat zij door de evolutietheorie in de samenleving gepropageerd ziet worden. Anderzijds menen ID-aanhangers dat het methodologisch naturalisme van de natuurwetenschappen leidt tot een metafysisch naturalisme, en daarmee een atheïstische en immorele levenshouding.
- 3 De theologie kan in discussies over normen en waarden niet meepraten, omdat haar de mond wordt gesnoerd door de algemeen geaccepteerde *fact/value-distinction*, die geloofsuitspraken tot subjectieve meningen re-

U. KUTSCHERA, *Streitpunkt Evolution: Darwinismus und Intelligentes Design*, Münster 2004, 264-282.

⁴⁶ Als PDF-file te downloaden via Internet: <www.harunyahya.com/nl/sectie/boeken/evolutieleer01.php>.

⁴⁷ <www.discovery.org/scripts/viewDB/index.php?command=view&id=2101>. Op deze site zijn ook links te vinden naar documenten van het *Discovery Institute*, die de kritiek op het *Wedge*-document moeten weerleggen.

- duceert. De theologie kan in een dergelijk klimaat geen aanspraak doen op cognitieve kennisclaims en staat daarmee volgens ID-aanhangers buiten het publieke debat.
- 4 ID-aanhangers zien ID als remedie om de sociaal-culturele 'misstanden' aan te pakken. ID wil een wetenschappelijk onderzoeksprogramma zijn, een intellectuele anti-darwinistische beweging, en een theologie van Gods handelen.
  - 5 Wanneer ID zich in de westerse cultuur sterker zou weten te maken, dan zou het evangelicaal-christelijke wereldbeeld van ID zich in de cultuur kunnen verspreiden via de autoriteit die natuurwetenschappelijke uitspraken in de westerse samenleving wordt toegekend. Dat wereldbeeld zal een tegengif kunnen bieden tegen de moreel-eroderende werking van de evolutietheorie.
  - 6 Bovendien is ID compatibel met een vorm van christelijke theologie die wordt gedefinieerd door ID-aanhangers. Als ID breed in de samenleving zou worden ingebed, zou de christelijke theologie weer een plaats aan de tafel van het publieke debat kunnen veroveren.
  - 7 Zo vormt ID een quasi-wetenschappelijke notie, die als strategie moet dienen om de Amerikaanse samenleving te vernieuwen en te hervormen naar een evangelicaal-christelijk morele visie.

Het is uiteraard gemakkelijk en ten dele gerechtvaardigd om ID van tafel te schuiven als een ideologische beweging die bovendien een potentieel gevaar vormt voor de westerse democratie. Een vraag die blijft, is in hoeverre ID gelijk heeft wat betreft het ideologisch gebruik van de evolutietheorie. Ik heb elders al aangegeven dat natuurwetenschap niet zonder methodologisch naturalisme kan, dat het een noodzakelijke vooronderstelling is voor wetenschap, en dat dit methodologisch naturalisme in geen enkele concurrentieverhouding staat met het christelijk geloof.⁴⁸ Bovendien zijn er zelfs historische aanwijzingen dat de christelijke theologie positief heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van het methodologisch naturalisme in de wetenschap.⁴⁹

Toch kan niet worden ontkend dat de natuurwetenschappen invloed uitoefenen op de mens- en wereldbeschouwing in de westerse samenleving. Het heeft zelfs invloed op de wijze waarop theologie bedreven wordt.⁵⁰ De filosoof Rush Rhees schreef in 1969 al dat natuurwetenschap ons verstaan van dingen beïnvloedt 'by the way in which it teaches us to look at them' (door de wijze waarop wetenschap ons naar de dingen leert kijken en ermee omgaan).⁵¹ Het is het aannemen van een wetenschappelijke kijk in alles wat

⁴⁸ Zie mijn *God en de menselijke maat: Gods handelen en het natuurwetenschappelijke wereldbeeld*, Zoetermeer 2006.

⁴⁹ Een recent voorbeeld hiervan is de studie van P. HODGSON, *Theology and Modern Physics*, Aldershot 2005.

⁵⁰ T. A. SMEDES, *Chaos, Complexity and God: Divine Action and Scientism*, Leuven 2004.

⁵¹ R. RHEES, *Without Answers*, New York 1969, 1.

we doen, gekoppeld aan de impliciete overtuiging dat we in een wetenschappelijk tijdperk als het onze alle problemen door middel van wetenschap kunnen benaderen. Uiteraard beseft ook Rhees dat we niet altijd rationeel zijn; we zijn immers geen robots. Niettemin, zegt Rhees,

De algemeenheid van wetenschap beïnvloedt de manier waarop we over dingen denken, of naar dingen kijken, naast de speciale kwesties die ze onderzoekt. Ze kan zelfs invloed hebben op de wijze waarop we vragen in bijvoorbeeld religie of in kunst begrijpen, ook als we niet proberen om daarin wetenschappelijke methoden te introduceren.⁵²

Rhees beschrijft een proces waarbij een natuurwetenschappelijk-methodische manier van denken langzaam binnendringt in onze leefwereld, deze leefwereld vervolgens 'koloniseert' en zo ons omgaan met de dingen om ons heen beïnvloedt. Dat gebeurt vooral onbewust; het is een onbewuste opwaardering van natuurwetenschap tot wereldbeeld. Deze opwaardering heb ik aangeduid als 'cultureel sciëntisme'.⁵³ Het is 'cultureel' omdat het met onze samenleving verweven is en onze samenleving structureert. Dit cultureel sciëntisme is een inherent onderdeel van de moderniteit. En ofschoon hedendaagse sociologen menen dat de 'secularisatiethese' is gefalsifieerd, natuurwetenschap heeft ontegenzeggelijk invloed gehad op de secularisering van de samenleving, op de marginalisering van de theologie, en op de 'detraditionalisering' van het christelijk geloof.⁵⁴ Ik betwijfel echter of de invloed van de wetenschap op de samenleving zo direct is als door bijvoorbeeld Dembski wordt geopperd. Bovendien is Dembski's stelling dat de invloed ook omkeerbaar is (kerstening van de wetenschap leidt tot herkerstening van de samenleving) pure speculatie. Verder is een vraag of je natuurwetenschappers direct voor deze sociaal-culturele ontwikkeling aansprakelijk kunt stellen. Ik ben van mening dat natuurwetenschappers *als natuurwetenschappers* niet aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de (culturele) vermenging van wetenschap en wereldbeeld. Er zijn natuurlijk wetenschappers die een filosofische pet opzetten en uitspraken doen die verder gaan dan hun expertise en zich aldus op het gebied van filosofie of metafysica begeven,

52 RHEES, *Without Answers*, 6.

53 SMEDES, *Chaos, Complexity, and God*, 9-20; *God en de menselijke maat*, 52v. en *passim*.

54 De zogenaamde 'secularisatiethese' (de idee dat de opkomst van wetenschap heeft geleid tot een neergang van religie), die ooit als heilige graal van de sociologie werd beschouwd, wordt tegenwoordig door de meeste sociologen als beperkt gezien, hoewel geldig binnen bepaalde grenzen. De ID-beweging neemt deze these overduidelijk nog wel zeer serieus. Ook het veld van *religion & science* kan gezien worden als een reactie op de secularisatie en

marginalisering van religie; zie T.A. SMEDES, 'Social and Ideological Roots of "Science and Religion": A Social-Historical Exploration of a Recent Phenomenon', *Theology and Science* 5 (2007) 185-201, vooral 190v. Voor een theologische en godsdienstwijsgerige discussie over secularisering en detraditionalisering en kritiek op de secularisatiethese, zie L. BOEVE, *Onderbroken traditie: Heeft het christelijk verhaal nog toekomst?*, Kapellen 1999, en L. BOEVE, *God onderbreekt de geschiedenis: Theologie in tijden van ommekeer*, Kapellen 2006, 21-74.

zonder zich echter van die ‘registerwisseling’ al te veel rekenschap te geven. Een voorbeeld hiervan is de Britse bioloog Richard Dawkins. In zijn verschillende boeken over de evolutiebiologie doet Dawkins soms vrij stellige en zeer negatieve uitspraken over religie.⁵⁵ Af en toe is daarbij niet duidelijk wat de status van zijn uitspraken is. Zo zegt hij bijvoorbeeld: ‘Darwin maakte het mogelijk om een intellectueel bevredigde [*an intellectually fulfilled*] atheïst te zijn’.⁵⁶ Hiermee suggereert hij een verband tussen de evolutietheorie en atheïsme. Maar of hij die uitspraken nu doet als wetenschapper of als (quasi-)filosoof, is niet duidelijk. Feit is wel dat het succes van zijn boeken te wijten is aan het feit dat hij wetenschapper is, waarmee hij voor een niet al te kritisch denkend publiek de indruk wekt dat hij dergelijke uitspraken *als wetenschapper* doet. Daarmee kan gemakkelijk de suggestie gewekt worden dat wetenschappers per definitie atheïst zijn — een idee dat nog eens wordt versterkt doordat de meeste wetenschappers die aan publieke debatten deelnemen ook uitgesproken atheïsten zijn.⁵⁷

Tegelijkertijd moet ook erkend worden dat er gelovige wetenschappers zijn die de indruk versterken dat geloof alleen mogelijk is als er wetenschappelijk gesproken ruimte voor is, en dat als wetenschap alle ruimte krijgt, atheïsme de enige mogelijkheid is.⁵⁸ Zo wordt de idee dat geloof en wetenschap met elkaar op gespannen voet staan en dat bepaalde wetenschappelijke theorieën tot atheïsme kunnen leiden, zowel door atheïstische als gelovige wetenschappers in stand gehouden.

Hoewel ik niet ontken dat wetenschap gebruikt kan worden om zowel een religieuze als een atheïstische levensbeschouwing te onderbouwen, zou ik toch willen pleiten voor een conceptueel onderscheid tussen wetenschap *an sich* en eventuele levensbeschouwelijke interpretaties die aan wetenschap worden verbonden.⁵⁹ Natuurwetenschappelijke theorieën zijn levensbeschouwelijk neutraal, ze zeggen iets over hoe ons universum in elkaar zit en werkt, maar niets over de vragen of er een oorsprong en doel achter het universum zit en hoe we betekenis aan ons bestaan kunnen geven. Ook normen en waarden zijn niet uit wetenschappelijke data af te leiden, hoewel het niet meer dan vanzelfsprekend is dat — zoals alle menselijke activiteiten — ook menselijk moreel gedrag een biologische verankering heeft.

55 R. DAWKINS, *The God Delusion*, New York 2006.

56 R. DAWKINS, *The Blind Watchmaker*, London 1988, 6.

57 Andere voorbeelden zijn de biologen Edward O. Wilson, Marc Hauser en Stephen J. Gould; fysici als Victor Stenger en Taner Edis; en astrofysici als Carl Sagan en Stephen Hawking. Daniel Dennett en Steven Pinker worden ook vaak genoemd, zij zijn echter geen wetenschappers, maar filosofen. In Nederland zijn uitgesproken atheïstische wetenschappers bijvoorbeeld

Dick Swaab, Vincent Icke, Ronald Plasterk, en Hans Crombag (zie *Leven zonder God: Elf interviews over ongelof*, red. H. Visser, Amsterdam/Antwerpen 2003).

58 Zie de bijdragen van o.a. Pieter Smelik, Gerrit Glas, Guus Labooy, Cees Dekker, Jan van Bommel, Henk Jochemsen en René van Woudenberg in *Omhoog kijken in platland*, red. Dekker e.a.

59 Anders dan bijvoorbeeld Johan de Taver-
nier (‘Toeval of ontwerp?: Theologie over
evolutiebiologie’, *TvT* 46 (2006) 220-242)
houd ik afstand van het model van Stephen

Net zoals er een verschil is tussen de Friese en de Nederlandse taal, zo is er een verschil tussen een levensbeschouwelijk en een natuurwetenschappelijk discours, naar analogie van Wittgensteins notie van 'taalspelen', waarbij wel erkend moet worden dat er een zekere asymmetrie tussen beide discoursen is. Het levensbeschouwelijke discours moet zich wel rekenschap geven van het natuurwetenschappelijke, maar andersom hoeft dat niet (tenzij op ethisch niveau, maar dit is een ander discours dan het strikt natuurwetenschappelijke). Zo is het niet langer redelijk om bijvoorbeeld een theologische verdediging van het concept van erfzonde te geven op grond van de historiciteit van Adam en Eva, aangezien de biologie voldoende heeft aangetoond dat het bestaan van een oorspronkelijk menselijk paar fictief is.⁶⁰ Maar het is een categoriefout en een *non sequitur* om daaruit te concluderen dat de wetenschap daarmee heeft aangetoond dat het concept van de erfzonde zinloos is. Niettemin geeft het wel aanleiding tot een theologische herbezinning van dit concept, hoewel het een andere categoriefout zou zijn om de natuurwetenschappen tot uitgangspunt van die theologische herbezinning te maken. Het moge duidelijk zijn dat hiermee echter niet alles gezegd is wat over dit onderwerp te zeggen valt.

SUMMARY

Taede A. Smedes, *The Ideology of the American Intelligent Design Movement: A Study of the Motives of the Opposition Against Evolutionary Theory*

In recent years, the intelligent design (ID) movement has triggered discussions in Europe about the plausibility of evolutionary theory. Mostly debates are on the interpretation of scientific data supporting evolutionary theory. This article bypasses the scientific debate to argue that ID is essentially about something entirely different. This article studies the (ID) movement's motives for rejecting Darwin's evolutionary theory. The article's heart is the claim that the American ID movement is about neither religion, nor science, but is about the establishment of a conservative Christian moral vision that intends to renew Western society. ID is above all an ideology; its skirmishes around the scientific aspects of evolutionary theory are epiphenomena. This article analyses publications by William Dembski, Phillip Johnson, Nancey Pearcey, all prominent American ID adherents, and the *Wedge*-document.

Jay Gould, zoals hij dat in zijn *Rocks of Ages* verwoord heeft. Ofschoon ik beseft dat dit model bij veel katholieken weerklank vindt, beschouw ik Goulds restrictie van religie tot louter ethische uitspraken, als theologisch onverteerbaar. Bovendien doet Gould geen recht aan de dynamiek die er wel degelijk bestaat tussen geloof en wetenschap (ofschoon ik op deze dynamiek in het kader van dit artikel niet verder kan ingaan). Ik heb Goulds positie kritisch besproken in

T. A. SMEDES, 'Streams of Wisdom or Signs of Confusion?: A Philosophical and Theological Exploration of "Conflict" and "Independence" in Religion and Science', in: *Studies in Science & Theology: Yearbook of the European Society for the Study of Science and Theology* 10, ed. H. Meisinger e.a., Lund 2005, 87-103.

⁶⁰ Zie hierover P.A. WILLIAMS, *Doing without Adam and Eve: Sociobiology and Original Sin*, Minneapolis 2001.

TAEDE A. SMEDES, geboren 1973 te Drachten, studeerde theologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. In zijn proefschrift, in handelseditie verschenen als *Chaos, Complexity, and God: Divine Action and Scientism* (Leuven 2004), onderzocht hij het gebruik van chaostheorie en zelforganisatietheorieën in theologieën van Gods handelen. Van zijn hand verscheen verder *God en de menselijke maat: Gods handelen en het natuurwetenschappelijk wereldbeeld* (Zoetermeer 2006). Dit artikel werd voltooid tijdens zijn 'research fellowship' bij de onderzoeksgroep *Theologie in een postmoderne context* onder leiding van prof. Lieven Boeve van de faculteit godgeleerdheid van de KU Leuven. Smedes werkt als onderzoeker aan de faculteit religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zijn adres is: De Gildekamp 3069, 6545 KR Nijmegen; e-mail: tasmedes@tasmedes.nl.